

Gospodarska kriza v Sloveniji: vzroki in možne rešitve

Rok Brezigar

Slovenija v zadnjem času deli usodo številnih evropskih držav, ki se spopadajo s težavnimi gospodarskimi razmerami. Razmere pri nas so prišle tako daleč, da se Slovenija omenja kot šesta država evroobmočja, ki bo prisiljena zaprositi za mednarodno finančno pomoč. Namen članka je predstaviti največje težave v slovenskem gospodarstvu in nekatere možne rešitve. Članek je precej splošne narave, saj je vsaka od opisanih tematik obsežna in kompleksna; podrobnejša razčlemba težav bi zato zahtevala precej več prostora. Ne glede na znatne finančne težave Slovenije pa smo trenutno še vedno v situaciji, ko za rešitve lahko poskrbimo sami. Kljub temu se manevrski prostor z vsakim dnem, ko ne ukrepamo, zožuje, zato je pomembno, da z ustreznimi reformami začnemo čim prej. V nasprotnem primeru bomo namreč prisiljeni zaprositi za pomoč in bomo tako izgubili fiskalno suverenost ter nadzor nad načinom reševanja krize; v tem primeru bi bile posledice za prebivalce Slovenije precej bolj ostre kot sicer.

Slovenija je že pred začetkom svetovne finančne krize imela strukturne težave, predvsem v preveliki zadolženosti podjetij in previsoko javno porabo, a so zaradi lahkega dostopa do finančnih sredstev in relativno visoke gospodarske rasti ostale prikrite očem javnosti. Z začetkom krize pa so te težave prišle na dan. Prilivi finančnih virov iz tujine so se namreč zmanjšali, kar je negativno vplivalo na poslovanje bank, prebivalstvo in industrija pa so imeli precej več težav pri pridobivanju kreditov. Z nižjo gospodarsko aktivnostjo v svetu so probleme imeli predvsem prezadolženi izvozniki, saj so se zadolžili na podlagi pričakovane visoke gospodarske rasti. S težavami finančnega sektorja se je znižala tudi aktivnost gospodarstva, kar pomeni višjo brezposelnost ter posledično nižji priliv davkov v državno blagajno. Slovenija se je torej podobno kot drugje v Evropi soočala z višjimi stroški zaradi povečanja socialnih transferjev (npr. nadomestila za brezposelnost, različne subvencije ter denarni prejemki, kot so na primer otroški dodatek, štipendije ipd.), po drugi strani pa je hkrati prejela nižje prejemke zaradi zmanjšane gospodarske aktivnosti (manj pobranih davkov in prispevkov). Dodatno obremenitev na proračun je predstavljalo tudi povišanje plač v javnem sektorju, ki jo je vlada uvedla tik pred krizo. Vse to je imelo za rezultat povečevanje proračunskega primanjkljaja, kar je vlada kompenzirala z večjim zadolževanjem v tujini.

Javni dolg

V medijih velikokrat poslušamo, da je javni dolg Slovenije relativno nizek in da ekonomisti ter politiki, ki opozarjajo na katastrofalne razmere v Sloveniji, pretiravajo. Naš dolg konec preteklega leta je znašal slabih 48 odstotkov, kar je res skoraj pol manj od povprečja evroobmočja, a zaskrbljujoča je predvsem dinamika njegove rasti. Proračunski primanjkljaj je lani namreč po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije (SURS) znašal 6,4 % bruto domačega proizvoda (BDP) oziroma skoraj 2,3 milijarde evrov in se od leta 2008 le še povečuje. Posledično se veča tudi javni dolg, ki se je v zadnjih treh letih podvojil. Glavni problem torej ni trenutna višina dolga, temveč izredno visok proračunski primanjkljaj, ki dolg zelo hitro povečuje. Pri tem moram opozoriti, da pri oceni nisem upošteval

2,8-milijardnega dolga Družbe za avtoceste v Republiki Slovenija (DARS) niti luknje v slovenskem bančnem sistemu, ki po nekaterih ocenah znaša kar 8 milijard evrov. Če to dodamo, se dolg povzpne prek 70 % BDP-ja.

Slovenija, kot sem že dejal, razliko med prihodki in odhodki financira z zadolževanjem na mednarodnih finančnih trgih. Problem je, da so tuji investitorji opazili naše težave in čedalje bolj dvomijo, ali smo sposobni vrniti sposojeni denar. To pomeni, da Sloveniji tako rekoč nihče več ne želi posoditi denarja oziroma nam ga je pripravljen posoditi samo pod izredno visokimi obrestnimi merami. Pomemben del obrestne mere namreč predstavlja premija za tveganje in ker vlagatelji ocenjujejo, da je posojanje denarja Sloveniji precej tvegano, zahtevajo za svojo naložbo višji donos. Trenutno so se razmere sicer nekoliko umirile, za kar je zaslužna Evropska centralna banka (ECB), saj je napovedala, da je sama pripravljena odkupiti neomejeno vrednost obveznic držav v težavah, s čimer je nekoliko pomirila vlagatelje. Ta napoved je tudi eden glavnih razlogov, da je Sloveniji oktobra letos uspelo dobiti za okoli 2 milijardi evrov desetletnega dolga po še relativno znosni 5,7-odstotni obrestni meri. Pa še za to je moral naš finančni minister v ZDA aktivno iskati vlagatelje. Pred tem je namreč Slovenija zadnjo obveznico, marca 2011, izdala za 1,5 milijarde evrov in ročnostjo (dolžino odplačevanja) 15 let, a je tudi takrat bila obrestna mera relativno visokih 5,125 %. V tem obdobju se je država večinoma financirala le še preko kratkoročnih zakladnih menic (neke vrste kratkoročnih obveznic). Te menice pa v večji meri kupijo domače državne banke, ki se zaradi posebnega programa Evropske centralne banke (ECB) lahko zadolžujejo po izredno nizki obrestni meri. To pomeni, da se naša država bolj ali manj zadolžuje le še posredno preko ECB, tovrstno zadolževa-

nje pa omogoča samo krpanje trenutnih lukenj. Zadnja izdaja obveznic je tako večinoma posledica ukrepov ECB, namenjenih lajšanju prezadolženih težav, in ne naše kreditne sposobnosti. Ta ukrep pa ne bo pomagal Sloveniji v nedogled, temveč nam je le kupil nekoliko časa, da lahko uredimo naše javne finance. Slovenija ima še dodaten problem. Med leti 2014 in 2016 bo zapadlo za skoraj 4 milijarde evrov obveznic. Ker država takrat najverjetneje ne bo sposobna odplačati tolikšnega dolga, bo morala dolg refinancirati pod novimi pogoji. To pa pomeni, da si bo država prisiljena sposoditi denar po precej višji obrestni meri, če do takrat ne bomo uspeli sprejeti nekaterih reform, s katerimi bi pokazali pripravljenost uravnoveženja državnega proračuna. Obrestna mera na naš dolg se je povzpela že čez psihološko mejo sedmih odstotkov, a se je zaradi omenjenega ukrepa ECB-ja nekoliko znižala. Naj opozorim, da so Grčija, Irska in Portugalska zaprosile za finančno pomoč, ko so obrestne mere prekoračile omenjeno kritično mejo.

Seveda ni skrivnost, da mora Slovenija svoj proračun uravnovežiti; a način, kako bomo to dosegli, je javnosti vsekakor manj jasan. V grobem sta načina dva: lahko povišamo prihodke ali pa znižamo odhodke. Povečevanje prihodkov je definitivno sprejemljivejše za prebivalce, saj se jim na ta način življenjski standard bistveno ne poslabša. Težava je v tem, da lahko vlada prihodke poveča samo prek državnih investicij in potrošnje, ki povečujejo gospodarsko rast; za to pa potrebuje denar. Glede na to, da Sloveniji tuji vlagatelji (tu mislim predvsem na tuje finančne institucije, kot so na primer vzajemni, pokojninski ali investicijski skladi ter nekatere banke) ne želijo več posojati denarja, saj ne verjamejo več, da je država ob trenutni ekonomski politiki sposobna ta denar vrniti, lahko vlada dodatna sredstva pridobi samo preko višjih davkov. Toda Slovenija je ena izmed najbolj davčno obremenjenih držav na svetu, kar pomeni, da bi dodatni davki močno znižali gospodarsko aktivnost. Na ta način bi torej vlada sicer kratkoročno pobrala več davkov, s pomočjo katerih bi financirala projekte, namenjene gospodarski rasti, hkrati pa bi to isto gospodarstvo, ki si ga želi rešiti, zadušila z davki, zaradi česar bi mnoga podjetja znižala proizvodnjo ali bi celo propadla; v prihodnje bi bil davčni izplen tako precej nižji.

Obstaja pa še tretji način dvigovanja prihodkov, in sicer prek neposrednih tujih investicij. Ta način je v splošnem tudi najbolj koristen za gospodarstvo, saj direktno ne obremenjuje ne podjetij ne državnega proračuna. Z vstopom tujega kapitala bi tako nastala nova delovna mesta, kar bi spodbudilo gospo-

darsko rast ter povišalo davčne prihodke. Problem predstavlja za tujce neprijazno poslovno okolje, ki je predvsem posledica dolgoletne mantre nacionalnega interesa ter dolgih birokratskih postopkov, zaradi česar tujci navkljub interesu oklevajo pri vstopu na naš trg. Če se politična volja ne spremeni, se bomo morali obrisati pred nosom praktično zastoj kapitalu, ki bi močno pripomogel k okrevanju našega gospodarstva.

Glede na to, da je uravnoteženje proračuna v trenutnih razmerah za Slovenijo preko povečevanja prihodkov skoraj nemogoče, se mora vlada spopasti z odhodkovno stranjo proračuna. Plače javnega sektorja in socialni transferji predstavljajo približno 70 % slovenskega proračuna, zato je jasno, da bo morala država, če želi znižati odhodke, sprejeti zelo neprijetne varčevalne ukrepe.

Pokojnine

V medijih se je veliko poudarjala nujnost sprejema pokojninske reforme, ki so jo poslanci vendarle izglasovali v začetku decembra. Trenutna reforma bo nekoliko omilila pritisk na proračun, kljub temu pa se je treba zavedati, da bo na dolgi rok potrebno sprejeti dodatne ukrepe, če želimo vzdržno pokojninsko blagajno. V tem delu želim predstaviti to problematiko nekoliko bolj natančno. Trenutno je v Sloveniji po podatkih Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje 588 tisoč prejemnikov pokojnin ter 859 tisoč zavarovancev. To pomeni, da enega upokojenca podpira le zavarovanec in pol. Pokojnine se financirajo s prispevki za pokojninsko zavarovanje, preko katerih se je lani nabralo za 3,4 milijarde evrov pokojnin. A to ni dovolj za financiranje celotnih pokojnin, saj je v istem obdobju znašala vrednost pokojnin 4,9 milijarde evrov. Razliko 1,5 milijarde moramo tako financirati prek proračuna. Za lažjo predstavbo naj povem, da je imela Slovenija leta 2011 približno 8 milijard prihodkov v proračun, kar pomeni, da smo za pokojnine porabili približno 19 % teh sredstev. Glede na demografske trende se število upokojencev vsako leto povečuje, število delovno aktivnih pa ustrezno znižuje. Do največjega šoka bo prišlo okoli leta 2040, ko se bodo upokojili potomci prve *baby boom* generacije, saj naj bi se takrat po projekcijah vlade izenačilo število upokojencev in delovno aktivnih ljudi. S povečevanjem življenjske dobe se povečuje tudi povprečni čas prejemanja pokojnine. V letu 2009 je bila po podatkih vlade povprečna pokojninska doba 32 let in 3 mesece, z izboljševanjem življenjskega standarda pa lahko pričakujemo, da bo doba še porasla.

Za pokojnine je torej potrebno dobiti neko dolgoročnojšo reši-

tev. Trenutni pokojninski sistem deluje tako, da delavno aktivni prebivalci plačujemo prispevke, ki gredo direktno za plačilo pokojnin. Ta sistem medgeneracijske solidarnosti je zaradi tega primeren predvsem za države, kjer je prebivalstvo relativno mlado in je upokojencev relativno malo. V razvitih državah pa se zaradi boljšega zdravstva in življenjskega standarda število starejših ljudi drastično povečuje. V takem okolju je precej bolj primeren sistem individualnega plačevanja prispevkov. Oziroma drugače povedano, prispevki, ki jih zavarovanec plačuje za pokojnine, se ne namenijo za trenutne upokojence, temveč se varčujejo in izplačajo ob upokojitvi tistega zavarovanca, ki je te prispevke vplačeval – torej vsak plačuje za svojo pokojnino. Problem nastane, ker prehod iz enega sistema v drugi ni enostaven. Če bi se to zgodilo čez noč, seveda ne bi bilo nobenega, ki bi vplačeval za trenutne upokojence in bi ti ostali brez pokojnin. Zato že dalj časa v Sloveniji obstaja drugi steber pokojninskega varčevanja, ki je spodbujen z davčnimi olajšavami, z namenom, da bi predvsem mlajši ljudje že zdaj vplačevali prispevke za svojo pokojnino. Trenutna mlajša generacija se bo namreč morala skozi delovno dobo odreči delu svojih prihodkov in jih nameniti varčevanju za pokojnino v različne pokojninske ali vzajemne sklade, da bo lahko nadomestila pričakovani upad pokojnin v prihodnosti. Dlje časa kot čakamo na ustrezno pokojninsko reformo, večjemu delu svojih prihodkov se bo morala mlajša generacija odreči, če si želi zagotoviti finančno varno starost. Nedavna reforma je namreč preveč blaga, da bi učinkovito rešila omenjene težave.

Javni sektor

Če bo vlada želela znižati odhodke iz proračuna, bo morala znižati tudi stroške javnega sektorja. Doslej namreč javni sektor za razliko od zasebnega še ni občutil posledic krize. Med leti 2008 in 2012 se je registrirana brezposelnost v Sloveniji povišala iz 66 tisoč na 110 tisoč, in sicer izključno na račun zasebnega sektorja. V javnem sektorju se je zaposlenost namreč celo povečevala. Podobno sliko kaže tudi vrednost mase plač, ki je po podatkih Ajpesa leta 2008 v zasebnem sektorju močno upadla, medtem ko je v javnem sektorju še naprej rasla. Zaradi tega so se pritiski na proračun dodatno povečali, saj se javni sektor financira iz davkov, ki jih pridobi iz zasebnega sektorja. V javnem sektorju so tudi plače precej višje, saj znaša povprečna bruto plača po podatkih Statističnega urada (SURS) 1.750 evrov, medtem ko znaša povprečna bruto plača v zasebnem sektorju 1.370 evrov. Del ter razlike lahko sicer pojasnimo

predvsem z višjo izobrazbo javnega sektorja. V javnem sektorju je namreč po podatkih Sursa leta 2010 56 % zaposlenih imelo vsaj višjo izobrazbo, medtem ko je v zasebnem sektorju takih 29 %. Bolj zanimivo pa je, da delež zaposlenih v najvišjem dohodninskem razredu (torej tistih, ki prejemajo več kot 3.340 evrov bruto plače) znaša v zasebnem sektorju dobre 4 % vseh zaposlenih v tem sektorju, medtem ko je v javnem takih kar 7,5 %. To pomeni, da javni sektor predstavlja prav tako pomemben faktor pri razzlojevanju prebivalstva kot zasebni. Tudi mednarodni podatki kažejo na privilegiran položaj javnega sektorja v primerjavi z zasebnim. Po podatkih Mednarodnega denarnega sklada (IMF) ima v EU le Romunija večji delež mase plač javnih uslužbenecv glede na BDP, tik za nami pa so še Grčija in Portugalska. Poleg tega v evroobmočju od leta 2009 masa plač javnega sektorja v povprečju pada, medtem ko v Sloveniji raste.

Druge potrebne reforme

Eden ključnih ukrepov vlade mora biti torej uravnoteženje proračuna, predvsem z zniževanjem odhodkov. Ekonomisti smo si soglasni, da takšni ukrepi upočasnjujejo gospodarsko rast, žal pa nam naša situacija zaradi neustreznega ukrepanja politike v preteklosti ne dopušča drugih alternativ. Kljub temu se je potrebno zavedati, da varčevalni ukrepi negativno vplivajo na gospodarstvo samo na kratek rok, v nadaljevanju pa uravnotežen proračun predstavlja dobro osnovo za realno gospodarsko rast. Problem predstavlja predvsem dejstvo, da je naš proračunski primanjkljaj strukturne narave in ni samo posledica trenutne krize. V preteklosti je bil ta problem prikrit zaradi visoke gospodarske rasti, ki je bila med drugim posledica nizkih obrestnih mer in kreditne ekspanzije. Z nastopom gospodarske krize pa so težave prišle na plan. Kljub temu varčevalni ukrepi niso edini ukrepi, ki jih lahko naša vlada sprejme, da zagotovi gospodarsko okrevanje.

Trg dela

Trg dela v Sloveniji ima dva ključna problema, in sicer preveliko rigidnost trga ter močno dualnost trga. Pri nas namreč poznamo pogodbo za nedoločen čas, kjer so delavci med najbolj zaščitenimi v Evropi, na drugi strani pa so ostale oblike zaposlovanja (pogodbe za določen čas, podjemne pogodbe, avtorske pogodbe, študentsko delo ipd.), pri katerih je zaščita delavcev minimalna. Visoka zaščita delavcev preko pogodbe za nedoločen čas je na prvi pogled pozitivna, a to žal v praksi ne velja. Če

namreč podjetja težko odpuščajo delavce, bodo tudi počasneje zaposlovala nove, saj zaposlitev novega delavca predstavlja tveganje, da bi ga v primeru finančnih težav težko odpustila. To še posebno pride do izraza v tako negotovih časih, kot so zdajšnji. Ta dejavnik trenutno znatno ovira zaposlovanje v Sloveniji. Poleg ekonomskih ciklov rigidnost trga dela zavira tudi usmeritev industrije v bolj konkurenčne sektorje. Razvite države namreč ne morejo konkurirati državam v razvoju s ceno delovne sile, zato se morajo usmeriti v bolj produktivne panoge, ta prehod pa je precej težji v primeru močne rigidnosti trga dela. Lep primer je na primer Mura, ki zaradi dražje delovne sile v primerjavi z ostalimi državami ni več mogla konkurirati in smo jo morali več let umetno vzdrževati pri življenju, dokler ni sčasoma podjetje propadlo. Podjetja se na takšno rigidnost prilagodijo tako, da določen delež zaposlenih zaposlijo na alternativne načine, recimo preko pogodbe za določen čas ali pa avtorske pogodbe. Takšna oblika zaposlitve tako zagotavlja podjetju fleksibilnost, a problem imajo delavci, ki imajo zelo nizko raven zaščite. Rešitev bi tako bila, da bi bile pogodbe poenotene, torej vse za nedoločen čas, a bi te morale dopuščati večjo mero fleksibilnosti za obe strani. Običajno je znižanje zaščite delavcev povezano z velikim strahom ter odporom, predvsem s strani sindikatov, toda zavedati se je treba, da ustrezno število delovnih mest v gospodarstvu zagotavlja precej večjo varnost kot pa zgolj pogodba. Tako se delavcu ni potrebno bati, da bo izgubil delovno mesto, saj bo na trgu dela hitro dobil novo, hkrati pa morajo podjetja med seboj konkurirati za te delavce, s čimer se izboljšujejo plače in pogoji dela. Toda brez večje fleksibilnosti na trgu dela se podjetja le s težavo prilagajajo zunanji konkurenci ter posledično počasneje rastejo. Enega boljših sistemov ima na primer Danska kjer podjetjem ni težko odpustiti ali zaposliti delavca, hkrati pa imajo zelo radodarno nadomestilo za brezposelnost. Trik je v tem, da si upravičen do tega nado-

mestila samo pod pogojem, da aktivno iščeš novo zaposlitev, pri čemer ti izdatno pomaga tamkajšnji zavod za zaposlovanje, ki je na izrazito višji ravni kot v Sloveniji. Danska je tako od devetdesetih let, ko je prvič uvedla to reformo znižala brezposelnost iz 11 % na današnjih 4,8 % (v EU znaša trenutno 10,6 %) in to navkljub trenutni gospodarski krizi.

Bančni sektor

Navkljub velikim težavam pri uravnoteženju državnega proračuna, nam še večjo grožnjo predstavlja luknja v bančnem sektorju. Ocene o vrednosti slabih terjatev bank se gibljejo med 6 in 8 milijardami evrov, kar je nekoliko manj, kot znaša letni proračun Slovenije. Glede na to, da imamo težave že pri pokrivanju tekočega proračunskega primanjkljaja, bomo bančni sistem težko rešili brez zunanje pomoči, če ne bomo hitro sanirali proračunske luknje. Stabilen bančni sistem je sicer nujno potreben za nemoteno delovanje gospodarstva. Primarna funkcija bank je učinkovit prenos sredstev od ekonomskih subjektov s presežkom sredstev (večinoma gospodinjstev) do subjektov s primanjkljajem sredstev (podjetij). Pri tem banke predstavljajo potreben pogoj za učinkovito rast ter tudi tekoče poslovanje gospodarstva. V primeru kolapsa bančnega sistema bi bilo namreč gospodarstvo hitro na kolenih, kar pomeni, da je sanacija bančnega sistema prioriteta države. Banke ne nudijo zgolj kreditov, ki so potrebni za investicije in posledično rast podjetij, temveč ponujajo tudi storitve, ki so nujno potrebne za normalno poslovanje družb in bi brez njih imela predvsem mala in srednja podjetja ogromne težave že pri navadnih storitvah, kot sta plačilni promet oziroma denarne transakcije. Velika težava slovenskega bančnega sistema je v tem, da so največje banke v državni lasti, kar pomeni, da breme reševanja bank avtomatsko pade na državo oziroma posledično na davkoplačevalce. Islandija je na primer imela še veliko večje težave v bančnem sistemu, a ker so bile banke v privatni lasti, jih je pustila propasti, tuji investitorji so tako izgubili praktično vse premoženje, sama pa je prevzela lastništvo nad domačimi dolgovi ter večinoma zdravim delom bank, sestavljenim večinoma iz domačih depozitov. Na ta način se je država rešila bremena milijardnih dolgov in pospešila okrevanje gospodarstva. Slovenija se tega bremena zaradi državnega lastništva in slabih terjatev domačih družb žal ne more znebiti na takšen način. Prebivalci Slovenije torej plačujemo drago ceno t. i. nacionalnega interesa, a ne samo zato, ker so največje banke v državni lasti, temveč tudi zaradi dejstva, da so največji dolžniki bank na

takšen ali drugačen način povezani s političnimi strankami, kar je omogočilo množično podeljevanje kreditov brez ustreznega zavarovanja. Precejšen del krivde pade tudi na Banko Slovenije, poslanstvo katere je predvsem zagotavljanje stabilnosti finančnega sistema ter spremljanje kreditnega tveganja bank, a je ta več kot očitno zatajila.

Načinov reševanja bank je več, za katero se bo odločila vlada, pa je težko reči. Vlada že dalj časa išče tujega investitorja, ki bi pomagal pri sanaciji, a je cena, ki jo zahtevamo, očitno še previsoka, vprašljiva pa je tudi politična volja za vstop tujcev v naš bančni sistem. Najverjetneje bo potrebna ustanovitev neke vrste slabe banke, kamor bodo prenesene vse slabe terjatve bank in bo bančni sistem razbremenjen slabih terjatev, a je zaradi počasnosti ukrepov tak ukrep z vsakim dnem dražji. Le stabilne banke namreč lahko ustrezno financirajo gospodarstvo, da to lahko neovirano raste, s čimer se povečujejo prihodki prebivalstva ter znižuje brezposelnost. Potrebno pa se je zavedati, da ne glede na strategijo reševanja bank, ki jo bo ubrala vlada, bo cena, ki jo bomo plačali državljani, visoka.

Če povzamem, Slovenija je trenutno v situaciji, ko država zapravi več, kot zasluži, dodatno pa ji kot Damoklejev meč nad glavo grozi globoka luknja finančnega sektorja. Poleg tega bo vlada morala kmalu poplačati glavnice obveznic, ki potečejo v prihodnjih treh letih. To pomeni, da bo morala vlada hitro in odločno ukrepati, če ne želi biti prisiljena zaprositi za mednarodno finančno pomoč. Slej kot prej se bo potrebno zavedati, da ne obstaja čudežno zdravilo, ki bi pozdravilo vse finančne težave države, hkrati pa Slovencem omogočalo enak življenjski standard kot pred krizo. Trenutna usmeritev vlade bi morala biti stabilizacija slovenskega gospodarstva, kar bi tvorilo dobro osnovo za prihodnjo gospodarsko rast ter posledično rast blaginje. Okrevanje gospodarstva pa je praktično nemogoče brez varčevalnih ukrepov in nekaterih strukturnih reform. Za zgled so nam lahko Islandija ali Estonija, ki sta sprejeli ostre varčevalne ukrepe, sedaj pa sta na dobri poti okrevanja gospodarstva. Prihodnje leto bo s finančnega vidika najverjetneje eno težjih v kratki zgodovini Slovenije, saj ti ukrepi na kratek rok znižujejo gospodarsko aktivnost, kar bodo prebivalci Slovenije občutili predvsem prek rasti brezposelnosti in z zniževanjem socialnih pravic. Kljub temu bodo negativne posledice trajale le relativno kratek rok, če bodo spremembe speljane na pravi način, in bi lahko Slovenija že v kratkem bila na dobri poti okrevanja. Če uporabim angleško frazo: *«It has to get worse before it gets better»*. ●